

HET KUNST- EN NATURALIËNKABINET VAN DE FAMILIE GEVERS OP HET HARINGVLIELT EN ZIJN BEZOEKERS

door Kees van Strien

In dit artikel maken we eerst kennis met de familie van Aernout Gevers, echtgenoot van een kleindochter van de beroemde schilder Adriaen van der Werff en woonachtig op het Haringvliet Zuidzijde. Hij en zijn drie ongehuwd gebleven zoons waren eigenaars van een verzameling schilderijen, waaronder Van der Werffs beroemde zelfportret, en een fraaie collectie opgezette exotische vogels. In de loop der jaren hebben zij blijkens een bewaard gebleven *Naamlijst van door ons ontvangen visites* ongeveer duizend bezoekers ontvangen.¹ Deze lijst is gezien het handschrift opgesteld door de oudste zoon: Paulus Gevers (1738-1797), over wie we niet veel meer weten dan dat hij, behalve rentenier, een hartstochtelijk en zeer bekwaam tekenaar was van vogels. Vervolgens passeren de bezoekers de revue, onder wie veel leden van de Rotterdamse elite, beeldende kunstenaars uit binnen- en buitenland en verzamelaars van schilderijen, tekeningen, vogels, vlinders of andere insecten. Alle bezoekers zijn zoveel mogelijk persoonlijk rondgeleid. Hierbij noteerde Paulus Gevers niet alleen de namen van zijn gasten maar vaak ook hun beroep, hun interesses en hun uiterlijk en gedrag tijdens de rondleiding. Na de inval van de Fransen in 1795 was het even spannend. Zouden de collecties in beslag worden genomen? Dat bleek niet het geval. In het jaar 1827 overleed Paulus' jongste broer Abraham, waarna het levenswerk van deze familie is geveild.

De familie

Aernout Gevers (1714-1788), raffinadeur van suiker, was tussen 1744 en 1753 viermaal schepen van Rotterdam. Hij woonde tot 1753 op de Schiedamse Dijk.² Daarna op Haringvliet Zuidzijde, het zogeheten 'rijkelui's Haringvliet' met vrij uitzicht op de Maas, in het huis waar zijn schoonvader Adriaan Brouwer (1682-1750) zich enkele jaren na diens huwelijk met Van der Werffs dochter Maria (1692-1731) had gevestigd.³ Dit huis

(Haringvliet 60), heeft het bombardement van mei 1940 niet overleefd. De laatste bewoner, de huidarts Johan Frederik Maas (1877-1961), kon het gelukkig navertellen.⁴ In de *Bruiloft-zang* ter gelegenheid van Aernouts huwelijk (1737) met Margaretha Maria Brouwer (1719-1784), verwijst de Rotterdamse dichter Dirk Smits driemaal naar haar grootvader Adriaen van der Werff (1659-1722),⁵ hofschilder van de keurvorst van de Palts voor wie er in de kunstgalerie te Düsseldorf een speciale zaal

afb. I. Haringvliet Zuid-
zijde, 1892.

(Anoniem, Stadsarchief
Rotterdam, NL-RtSA_
4187_VII-176-06)

was ingericht. Het zelfportret met vrouw en dochter van deze 'Apelles van de Maes',⁶ vormde het topstuk in Gevers' verzameling schilderijen.⁷ Gevers bezat ook een door Van der Werff 'kunstig geboetseerd borstbeeld [van de keurvorst], verscheiden familieportretten [...], en een kunstig schaakspel door de ridder zelf gesneden van zwart ebbenhout en van palmhout'.⁸ Hiernaast een collectie opgezette vogels en insecten. Zoals veel welgestelde verzamelaars, stelden Gevers en zijn ongehuwd gebleven zoons Paulus (1738-1797), Adriaan (1740-1801) en Abraham (1742-1827) de collectie open voor bezoekers met wie ze hopelijk op een beschaafde en interessante manier van gedachten konden wisselen. Anders dan sommige collega-verzamelaars hebben ze zich, voor zover bekend,

nooit laten afbeelden te midden van bezoekers aan hun kabinet.⁹

Het verzamelen zat deze vermogende familie in het bloed.¹⁰ Aernouts oudere broer Abraham (1712-1780), achtmaal burge-meester en namens Rotterdam dertig jaar lang bewindhebber van de Oost-Indische Compagnie, bezat in zijn woning aan de Leuvehaven een van de fraaiste collecties schelpen, mineralen, opgezette vogels en insecten in Holland.¹¹ Hij en de burge-meestersdochter Kenau Deynoot (1714-1748) hadden twee zoons: Paulus Gevers (1741-1797) en Adriaan Gevers Deynoot (1742-1795). Aernout en zijn broer konden niet goed met elkaar opschieten. Na het overlijden van Abraham antwoordde Aernout op de uitnodiging de begrafenis bij te wonen: 'De

afb. 2. Zelfportret van
Adriaen van der Werff
met vrouw en dochtertje
(1699). Olieverf op doek,
81 x 65,5 cm.
(Rijksmuseum, SK-A-465)

menigvuldige mishandelingen die mij sedert een grote reeks van jaren, zo door de overledene als de zijnen, zijn aangedaan in alle omstandigheden, en nu weder worden vernieuwd met de enige broeder van de overledene bij het reguleren van de begrafenis uit

te sluiten en zijn zonen, die na hem het naaste bloed zijn, in geen aanmerking te doen komen, hebben mij doen resolveren om bij de ceremonie niet te assisteren, doch zal om mijzelfs wille met mijn familie de rouw aannemen'.¹² Anders dan hun neven Paulus

afb. 3. Paulus Gevers,
Schetsjes van vogels.
(Nationaal archief, Archief
van de familie von
Baumhauer; inv.nr. 547)

en Adriaan heeft geen van Aernouts zoons in Rotterdam ooit een openbaar ambt bekleed.¹³ Waarschijnlijk leidden ze, zoals veel vermogende tijdgenoten, een rustig leven als renteniers.¹⁴

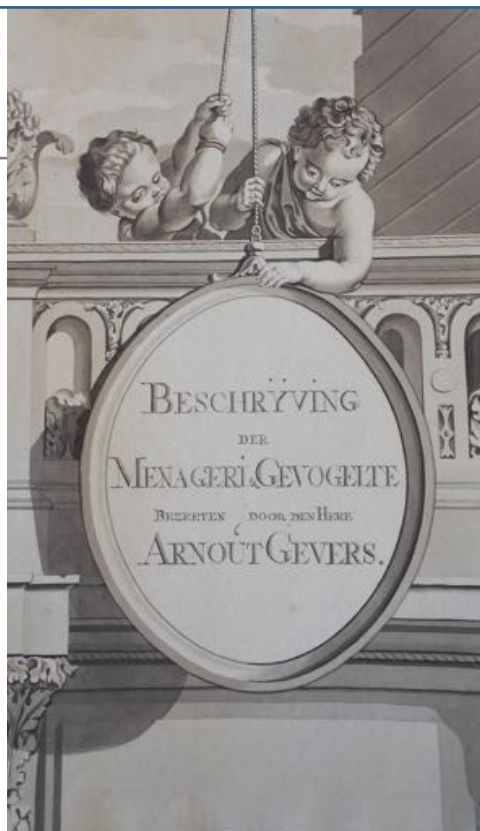
Gezien de *Naamlijst van door ons ontvangen visites* is de verzameling van deze uitgestorven tak van de familie Gevers in de loop der jaren druk bezocht. Of deze lijst volledig is, is niet na te gaan en omdat de data van de bezoeken niet vermeld worden, is het ook onduidelijk of hij strikt chronologisch is. Het is wel duidelijk dat hij is opgesteld aan de hand van oudere aantekeningen of een niet bewaard gebleven bezoekersboek. Een van

de eersten van de geregistreerde bezoekers is namelijk burgemeester Adriaan Deynoot (1685-1744), die overleed toen Aernouts zoons nog kinderen waren. De *Naamlijst* loopt door tot eind 1796 of begin 1797. Dit kunnen we opmaken uit het commentaar bij het bezoek van Hendrik Tersmitten (1746-1809) en Catharina Adriana Johanna Mossel (1765-1825). Er is bijgeschreven: 'staande op hun huwelijk', dat wil zeggen 21 augustus 1796. Hierna volgen er nog zo'n vijftig namen. Paulus Gevers overleed op 8 juli 1797.

afb. 4. Paulus Gevers, *Beschrijving der Menagerie en Gevogelte bezeten door den Here Arnout Gevers*.
(Het Utrechts Archief, Archief familie Van Beuningen, inv.nr. 1080)

Paulus Gevers Aernoutszoon

Over zijn levensloop is vrijwel niets bekend. Hij is op 8 mei 1738 in de Nederduits-gereformeerde kerk te Rotterdam gedoopt. Hij is lid geweest van de Rotterdamse vrijmetelaarsloge Frédéric Royal, van wie hij op 14 april 1764 een aanbeveling meekreeg voor loges 'overal ter wereld'.¹⁵ Persoonlijke brieven van hem, zijn ouders en zijn broers zijn niet bewaard gebleven. Wel getuigen een paar bladen van een herbarium van zijn interesse in de natuurlijke historie.¹⁶ Maar vooral vogels hadden zijn belangstelling. Na het overlijden van zijn jongste broer Abraham in 1827, kwam er een pakket van bijna 300 tekeningen onder de hamer: 'de meeste der vogels welke zich in het kabinet [...] opgezet bevinden, zeer uitvoerig en krachtig van sapverf, met veel smaak door bijwerk versierd en vervaardigd door wijlen de Wel. Ed. Geb. Heer P. Gevers [...]. N.B. De namen der vogelen zijn met hun nummers op het opzetpapier onder de tekeningen geschreven en tezamen zeer belangrijk voor de natuurlijke historie der vogelen.'¹⁷ De Franse ornitholoog François Levaillant (1753-1824) was onder de indruk van Paulus' talent als tekenaar: 'Een van de twee liefhebbers [die mij rondleidden] is in staat ze zo elegant af te beelden en in te kleuren dat hij bij elke vogel echt de natuur evenaart'.¹⁸

Commentaar op zijn eigen tekeningen is te vinden in de *Beschrijving der Menagerie en Gevogelte bezeten door den Here Arnout Gevers*, opgesteld in hetzelfde handschrift als de *Naamlijst*. Die menagerie was gelegen in 'de tuin van de heer Arnout Gevers [...] in de Crispynlaan, even buiten de Binnenwegse Poort', waar op 17 juli 1771 'een fraaie verzameling' onder de hamer kwam 'van meest

afb. 5. Anoniem, Paulus,
Adriaan of Abraham
Gevers, pastel,
55 x 45 cm,
Landgoed Noorderheide,
Vierhouten/Elspeet.

uitlandse, zo LAND- als WATER-GEVOGEL-
TENS [...] benevens een collectie van zo
Oost- als West-Indische Braziliaanse kleine
gevogeltens in kooien'.¹⁹ In de juist genoem-
de anonieme tekst schrijft Paulus over de pur-

pergors: 'Ik heb zoveel mij mogelijk was het
beste ogenblik ter natekening waargenomen,
maar geen penseel is immer bekwaam het
natuurlijk schoon te evenaren'. Dit is zijn
commentaar op een kleine soort fazant, 'oor-

sprongklijk uit Bengalen, [...] van de grootte onzer tuinsluipertjes' [winterkoninkjes]: 'Deze zoete diertjes beminnen zich uitermate, zittende met de lieflijkste strelingen dikmaals nevens de andere, welke houding ik in mijn tekening ook verkozen heb'.²⁰ De bijbehorende schetsjes 'op ronde en ovale perkamentjes' zijn niet meer aanwezig. Als oudste zoon voelde hij zich misschien geroepen de eer van de familie en vooral die van zijn overgrootvader Van der Werff hoog te houden.

Andere teksten in Paulus' handschrift zijn de al genoemde rechtvaardiging voor Aernout Gevers' beslissing de begrafenis van zijn broer te boycotten, *Character van Adriaan van der Werff en zijne adeldom*, en twee erg persoonlijke teksten over zijn moeder, waarin hij zich noemt als auteur.²¹ Mogelijk stelt een bewaard gebleven pastelportret van een elegant geklede jongeman Paulus voor. In zijn rechterhand houdt hij een schelp van de zonnepijlerslak (*Architectonica maxima*), die voorkomt in tropische wateren. Hij profileert zich dus als een liefhebber van naturalia, en als iemand die beseft dat het menselijke bestaan slechts tijdelijk is. Mogelijk ook als vrijmetelaar, voor wie de zon het hoogste geestelijke bewustzijn symboliseert.

Een gevarieerd publiek en hun interesses

De *Naamlijst* begint met de mededeling dat 'ons vaderlijke huis altoos bezitter geweest is' van het zelfportret 'van onze overgrootvader, de heer *chevalier* Adriaan van der Werff'. Wij zijn 'schier dagelijks oor- en ooggetuigen [...] van de aandoenlijkste loftuigingen en verrukking', die soms grenst aan 'afgoderij'. Hiervan

volgt een voorbeeld: 'Op zekere morgen zien onze ouders onverwachts een vreemd rijtuig voor hun huis stilhouden'. Een bejaard heer en een jongedame stapten uit en vroegen 'met ongeduld of dit het huis was dat het beroemde schilderij van Van der Werff bevatte? [...] Met minzaamheid werden zij binnengeleid en het schilderij vertoond. Beiden vielen zij met een uitgelaten vreugde en verrukking op hun knieën [...] en bleven ruim een half uur in deze gestalte liggen onder de gestadigste uitboezemingen van de uitbundigste lofredenen en afwering van enige verversingen die men hun aanbood, om als het ware in hun vervoering niet te willen verstoord worden.' Bij het afscheid, 'weigerden zij hun naam te noemen en al minder hun titels, zeggende: "Herinnert U [...] dat een Engelsman met zijn dochter, zonder enige andere beweegreden de oceaan is overgekomen dan om dat voortreffelijke schilderij te zien, en dat hij noch zijn kind nooit dat kunstjuweel uit hun geheugen zullen verliezen". Stapten hierop hun rijtuig in en reden de stad onmiddellijk weer uit'.²² Hierna begint de bezoekerslijst.

Veel van hen, vooral kunstschilders en eigenaars van verzamelingen, kwamen van buiten de stad. Onder hen de 'geroemde behangsel-schilder' Jurriaen Andriessen (1742-1819)] uit Amsterdam, Willem Joseph La Quay (1738-1798) uit Kleef, die zich volgens Gevers vaak liet inspireren door Gerard Dou (1613-1675), en Domenico Bossi (1767-1853) uit Venetië, die op 21 november 1792 in Rotterdam aankwam.²³ Deze laatste toonde 'in een zeer klein tafereel, een door hem gemaakte kopie van een schilderij van de ridder Van der

Werff, verbeeldende Lot met zijn dochters, wezenlijk een proefstuk der kunst'.²⁴ Aert Schouman (1710-1792), 'berucht vogelschilder' uit Den Haag, die in 1741 miniatuurportretjes gemaakt heeft van Van der Werff, diens dochter en schoonzoon, heeft veel vogels uit deze collectie afgebeeld. Onder andere een blauwe gaai, twee roodbekwevers met een grenadierwever en twee koningswida's met een dominicanerwida.²⁵ De aquarel van de wida's heeft als bijschrift: 'Nr. 93 alle naar het leven uit het kabinet van de heer A. Gevers; Rotterdam 1770'.²⁶ Mogelijk behoorden de door Schouman gemaakte afbeeldingen van vogels die bij de veiling van 1827 onder de hamer kwamen ook tot deze serie.²⁷ Van een heel andere categorie was Thijs van Daiwaille, 'geruchtmakend restaurateur van defecte schilderijen', die in 1796 langskwam. Gevers noteerde achter diens naam: 'Wij gunnen de man de lof, maar verheugen ons zijn hulp niet te behoeven. Deze kunstgrepen komen ons op zijn best voor als een blanket-sel dat de natuurlijke couleur ontluistert of waarachtig vervalst, en een zogenaamd hersteld schilderij niet dan de schaduw doet zijn van de vorige verdienste.'

De Amsterdammers Jacob de Vos (1735-1833) en Johann Goll van Franckenstein (1722-1785), 'een gerenommeerd landschapstekenaar', hadden beiden een belangrijke kunstverzameling. Dit geldt ook voor de Hagenaar Adriaan Leonard van Heteren (1724-1800) en de Leidse burgemeesters Johan van der Marck (1707-1772) en Pieter Cornelis van Leyden (1717-1788), 'heer van Vlaardingen, bezitter van een kostbare verzameling prenten, waarin uitmunt het complete

werk van Rembrandt, benevens een uitmuntend kabinet schilderijen'. Martinus van Marum (1750-1837) en Arnout Vosmaer (1720-1799) waren slechts de beheerders van 'hun' verzamelingen. Eerstgenoemde was 'directeur der kabinetten der [Hollandsche] Maatschappij en Teylers genootschap te Haarlem'²⁸ en Vosmaer 'directeur' van het kabinet van natuurlijke historie van de stadhouder in Den Haag.²⁹ Gerrit Herman Carventus (1761-1797), als 'amanuensis' verbonden aan dit kabinet, herkende hier een aantal vogels die hij zelf had geprepareerd. Volgens Gevers wist hij elke dier de typische houding te geven die bij de soort hoorde. Het lukte hem zelfs 'de gerinkelerende vreugde of doffe droefgeestigheid in het oog te brengen'. Verreweg de meeste bezoekers waren afkomstig uit Rotterdam. Onder hen veel leden van de plaatselijke elite zoals de burgemeesters Dirk Cornelis van der Staal (1705-1772), de vader van Abraham Gevers' tweede vrouw, en Hugo Cornets de Groot (1709-1777), wiens oudste dochter in 1762 trouwde met Abrahams zoon Paulus. Ook vroedschap Jacob Mossel (1739-1797), zoon van een gouverneur-generaal van de VOC, de stadssecretaris Adriaan Willem Beelaerts (1758-1829) en de schepenen Pieter van Oordt (1736-1823) en Jan Daniel de Loches (1731-1794). Hiernaast predikanten van bijna alle gezindten: de gereformeerde Johannes Patijn, de remonstrantse Pieter Weiland, Adriaan Stolker en Cornelis Nozeman, de doopsgezinde Jan Menalda, de Waalse dominees Daniel Zacharie Chatelain, Henri Abraham Certon en Louis Porte, de Lutherse Johan Hendrik Munnikhuizen en Johan Michiel

afb. 6. Zelfportret van Joseph Marinkel, 1775. Waterverf, 78 x 63 mm, particuliere verzameling. (RKD, IB nummer 123300)

Boon en 'een Rooms pastoor', meegekomen met de katholieke koopman Coenraad de Kuijper (1740-1815) en zijn echtgenote Cornelia van der Drift (1754-1804).³⁰

Dominee Porte was een liefhebber 'van kunsten en wetenschappen' en schilder van 'portretten in olieverf'. Zijn gezichtsvermogen was zo scherp dat hij 'in de cirkelomtrek van een stuiver, leesbaar tweemaal het Vaderons [had] geschreven en met zijn naam ondertekend'. Andere niet professionele kunstenaars waren mevrouw Chatelain,³¹ 'bekwaam tekenaarster in crayon' en de oudste mejuffrouw De Loches, 'wezenlijk een enthousiaste tekenares', die helaas nooit goed les had gekregen. Ook kwamen er minstens veertien in Rotterdam geboren of daar woonachtige beroepsschilders langs. Als een van de eersten Pieter Oets (1720-1790), een 'getrouw en zeer braaf man, onze intieme vriend tot aan zijn afsterven toe'. Verder Gerard van Rossum (1699-1772), 'een zeer bekwaam landschapstekenaar', tevens 'bezitter van een kostbare collectie tekeningen', en Daniel Bruyninx (1724-1787), 'portretschilder en miniatuur', die 'ook waaiers schilderde', gekopieerd naar 'Franse prenten', waarvoor hij wel 'vier à vijfhonderd guldens wist te bedingen'.³² Verder Dionys van Nijmegen (1705-1798), van wie de Gevers een schilderij bezaten³³ en een tekening in crayon 'verbeeldende twee zich omhelzende cherubijns-

hoofden, zonder bril door hem gemaakt in zijn negen en tachtigste jaar', en David Moens (1757-1832), een uitstekend tekenaar. Helaas had hij met zijn schilderijen nooit veel verdiend. Op 'dit bijzondere mens zou het gezegde van Raphael tegen Michelangelo toe te passen zijn: Gij gelijkt de beul, want gij loopt altoos alleen'.

Over Joseph Marinkel (1732-1782), 'miniatuur schilder alhier', die 'aan veel fatsoenlijke lieden onderwijs in deze kunst' gaf, noteerde Gevers: 'Hij was uitermate mismaakt en klein van persoon, in zo verre dat hij genoodzaakt was op de stoepbanken te klimmen om aan de huizen te bellen, veeltijds een jas dragende. Op een bank staande te bellen, kijkt een dienstmeid op zolder ten venster uit en roept

daarop: 'Juffrouw, juffrouw, daar staat een papegaaiskooi voor [de] deur'. Deze zulks niet verwachtende, kijkt [naar] buiten, ontdekt de man en zegt: 'Meid, het is mijn tekenmeester'. Die daarop schaterend van lachen de kunstenaar binnenliet.'

Ook Rotterdamse verzamelaars van kunst of natuurhistorische voorwerpen wisten het huis op het Haringvliet te vinden. Onder hen Jan (1680-1771) en Pieter (1690-1758) Bisschop, die zelf aan de Leuvehaven talloze liefhebbers hebben laten genieten van hun schilderijen, prenten, tekeningen en schelpen.³⁴ Uitsluitend verzamelaars van kunst waren Daniël de Jongh, Adriaansz. (1745-1809), eigenaar van een 'zeer kostbare verzameling tekeningen en prenten' en Gerrit van der Pot van Groeneveld (1732-1807), die 'een kostbaar kabinet schilderijen' bezat. Gerrit van der Pals (1754-1839) was 'bezitter van een kostbare verzameling tekeningen en schilderijen en [beoefende] tot zijn vermaak ook de kunst, zijnde zeer gelieerd met de beruchte heer Langendijk'.³⁵ Dit is Gevers' commentaar op Michiel Oudaen (c. 1702-1766): 'Rijk bemiddeld in pendules, be kroop hem de lust kabinettekeningen te verzamelen. Een aanzienlijke verkoping der nagelaten prenten en tekeningen van de Heer Tonneman te Amsterdam was hem gunstig,³⁶ alwaar hij dan ook voor twintigduizend gulden deze kunstwerken kocht en bij verdere gelegenheden zijn verzameling vermeerderde, waarin uitmunten verscheidene kostbare tekeningen van P. Rubens, Van Dijk, Cornelis Visscher, Moucheron, Berchem, Van Huysum,³⁷ en meerdere anderen.' Tenslotte de suikerraffineur Jan Snellen (1711-1787). Volgens Gevers

was hij een man 'wiens uitgebreide bekwaamheden in het werktuigelijke en theoretische hem in zijn raadgevingen genoegzaam als een orakel deden geconsidereerd worden. Na in al zijn kunstondernemingen met de gelukkigste uitslag geslaagd te hebben, nam hij nog een proef in de beeldhouwkunde, verkiezende daartoe de hoofden van Socrates en Medusa in bas-reliëf op wit marmer, half leven uit te houwen.'

Gevers' verzameling opgezette vogels wordt enkele malen genoemd in de publicaties van de ornitholoog François Levaillant.³⁸ Volgens hem was die betrekkelijk klein maar omvatte vooral zeldzame stukken, de meeste onder stolpen of in hermetisch gesloten glazen kasten.³⁹ Andere eigenaars van zo'n collectie zoals de echtgenote van dominee Chatelain en de koopman Pieter Havart (1736-1806) hebben hier ongetwijfeld ook hun ogen uitgekeken. En dan vergeten we bijna dominee Cornelis Nozeman, een 'groot natuurkenner' en 'auteur van het geachte werk [in folio] over de inlandse vogels'.⁴⁰ De vlinders, samen met andere insecten veilig opgeborgen in mahoniehouten ladenkasten,⁴¹ zullen vooral goed bekeken zijn door Pieter Havart, die ook zo'n verzameling bezat,⁴² door Paulus Knogh (1737-1802), 'hoofddofficier [schout] tot Dordrecht', en door J.P. à Roy uit Amsterdam. Deze laatste was volgens Gevers in het bezit gekomen van het kabinet van Pieter Cramer (1721-1776), auteur van het rijk geïllustreerde boekwerk *De Uitlandsche kapellen* [...], dat ook bij Gevers in de boekenkast stond.⁴³ Knogh, een expert in het 'afschilderen in waterverven van kapellen', had de 'zeldzame edelmoedigheid ons drie stuks ter

afb. 7. Groepsportret van de Rotterdamse suikerraffinadeur en verzamelaar Jan Snellen met zijn vrouw Krijna Vroombrouck en zijn moeder Margaretha van 't Wedde, 1746.

(Aert Schouman, Museum Boymans Van Beuningen, MB 2004/T 7 (PK), foto Studio Buitenhof)

bezigting mee te brengen', die wij 'niet genoegzaam konden roemen'. De Parijzenaar Guillaume-Antoine Olivier (1756-1814), auteur van 'een gerespecteerd werk' over insecten, kwam in 1790 langs met de schil-

der Jean-Baptiste Audebert (1759-1800) 'om aftekeningen in te winnen' en zo zijn verzameling te completeren. In het voorwoord van deel twee van zijn boek bedankt hij Paulus' broer Abraham voor de rondleiding.⁴⁴

Persoonlijke rondleiding

Na het overlijden van hun vader in 1788 hebben vooral Paulus en Abraham zich beziggehouden met het ontvangen van bezoekers. In dat jaar werden ze namelijk gezamenlijk eigenaars van het pand op het Haringvliet.⁴⁵ Natuurlijk ging het er hier anders aan toe dan bij min of meer openbare musea zoals het schilderijenkabinet van de stadhouder in Den Haag en de Haarlemse collecties van het Teylers genootschap (1784) en de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen (1772).⁴⁶ Die hadden bij voorbeeld vaste openingstijden: vanaf 1774 was het schilderijenkabinet twee of driemaal per week tussen elf en een uur toegankelijk.⁴⁷ Maar een rondleiding door de eigenaars zelf was toch iets anders. Zowel de hertogin van Northumberland als de broer van koning George III, die samen met de Britse ambassadeur op 19 juni 1769 zowel op het Haringvliet als bij Jan Bisschop langskwam,⁴⁸ zijn door de Gevers waarschijnlijk wel extra uitgebreid ontvangen, maar ook bij andere bezoekers gedroegen ze zich als gastheren die er de tijd voor namen om iedereen persoonlijk rond te leiden. Dat betekent niet dat dat altijd een wederzijds genoeg was, want gasten die zich niet helemaal volgens de etiquette gedroegen, worden hiervoor in de *Naamlijst* gekapitteld. Zo werd de Zwitser Jean-Étienne Liotard (1702-1789), 'verdienstelijk miniatuur schilder en crayonneur', die opviel door zijn Armeense kleding en zijn baard, getypeerd als 'verwaand' en Jérôme de Vigneux (1727-1794) uit Mannheim, die werd toegelaten omdat hij beweerde 'vanwege de keurvorst van de Palts' belast te zijn 'tot de aankoop

van schilderijen', gedroeg zich als een ordinaire 'kunsthandelaar'.⁴⁹ 'Hij gaf ons zijn eerste bezoek in de maand maart [1793] en was toen gebakerd in een pels van rood fluweel, stijf van goud en bontwerk, een groene broek, oranje kousen met groene klinken [tussenstukken bij de enkel]. Zijn persoon zelf leek een mummie. Deuren en vensters werden geopend om dit verschijnsel te zien.' De Rotterdammer Amman kon het niet laten vooral zijn eigen schilderijen aan te prijzen. De Dordtenaar Bruyn was een 'praatachtig bezitter van prenten en tekeningen' en diens stadsgenoot Michiel Versteegh (1756-1843), 'gerenommeerd schilder in kaarslichten', was 'tevens een ongelukkige en vervelende dweper'. Jacob van Citters (1708-1792), 'gewezen burgemeester van Middelburg', maakte zijn reputatie als 'een man van veel geestvermogens', absoluut niet waar. Wel zijn bijnaam 'De Zwijger'. Tijdens de rondleiding, die 'een paar uur' in beslag nam, bracht hij geen woord uit. Maar de heer Meesters uit Amsterdam en de Rotterdamse portretschilder, tevens restaurateur en kunsthandelaar, Pieter van Zanten (1746- 1813) maakten het nog erger. Over eerstgenoemde noteerde Gevers: 'Deze man verduisterde zijn kunst in het verwaardigen van gepointilleerde zwartkrijt portretten door de onbeschaamdste en walgelijkste verwaandheid, zijnde anderszins niet zonder verdienste'. Van Zanten werd 'om zijn impertinent gedrag, voor altoos ons huis ontzegd'. Een mevrouw uit Londen bleek 'een arrogant, onkundig wijf, die wij op haar twee benen lieten staan, zonder ons aan haar te bekreunen'. Dit bleek te werken, en van haar 'bespottelijke trots' was weldra weinig meer

afb. 8. Paulus Gevers,
Naamlijst [...], detail.
(Het Utrechts Archief,
Archief familie Van
Beuningen, inv.nr. 1082)

3
 Deur Meys Kantscheder Loozen en
 Loozen
 Deur Meys, gemaal
 Deur J. Fouquet Kantscheder Amsterdam
 Deur N. van der Schuer
 Deur van der Willst Kantscheder
 van Amsterdam
 Deur Hendrick Scheldt van Amsterdam
 Deur Kuntke van Amsterdam
 Deur J. de Kantscheder van Amsterdam
 Deur van der Willst Kantscheder
 van Amsterdam
 Deur J. de Kantscheder van Amsterdam
 Deur van der Willst Kantscheder
 van Amsterdam
 Deur J. de Kantscheder van Amsterdam
 Deur van der Willst Kantscheder
 van Amsterdam

over. Madame Petit, 'een pedante theoriste',
irriteerde de gastheren door 'haar vervelende

en nimmer eindigende, berispelende en beslis-
sende toon', zodat de broers wel graag wil-

den 'weten wie zij was'. Madame bleek 'huisvrouw van een armoedig tekenmeestertje die les gaf en voor zichzelf Franse school voste.⁵⁰ Onze verwondering hield toen op. Het wijf maakte ons echter razende, maar zij was een vrouw. Bij het afscheid dienden wij haar schertsende toe dat wij eerder considererden door haar bijzijn een academische les dan een visite ontvangen te hebben.'

Gevers plakt hier een uitweiding over kunstkritiek aan vast: 'Vitterij is onverdraaglijk, daarentegen [is] een kundige berisping en aanmerking een noodzakelijke onderlinge lering. Men bemint de ene, men veracht de ander. De ene verspreidt door zijn wijze berisping een te heerlijker glans over datgene [wat] hij niet berispt, de andere veracht met een kwaadaardige grimmigheid de volmaaktheid in de kunst, daar de natuur haar nimmer toelaat toe te geraken.'

Een eveneens teleurstellend bezoek was dat van Franciscus van Grasstek (1757-1795), predikant te Bodegraven. Gevers merkt ironisch op: Hij is, 'zo men zegt, een bekwaam leraar, tevens vurig liefhebber van duiven, kanarievogels en bonte eenden, wiens verdienste, zang en eigenschappen hij met een onnavolgbare opstapeling van woorden weet te roemen onder het lustig dampen van een pijp tabak, waarvan hij zegt dagelijks dertig stuks in rook te doen verdwijnen, belopende in het jaar op 10.950. Wij wensen hem welvaren zonder hem zijn vermogens te benijden.' Twee Britse heren die aanbevolen waren als 'uitstekende kenners der kunst' bleken daar absoluut geen kaas van te hebben gegeten. Gelukkig was dat wel het geval bij hun lijfknecht. Zijn schetsboek bevatte 'enige

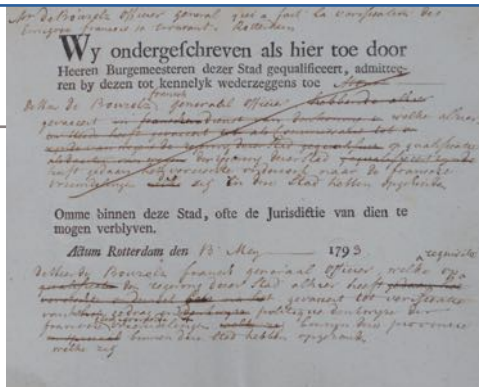
gezichten in deze stad nog deze zelve morgen [...] afgeschetst [...] in de vrijste en meesterachtigste wijze'.

Sommige bezoekers brachten cadeautjes mee of lieten, net als Domenico Bossi of Paulus Knogh, eigen werk zien. Benjamin Arrenberg (1759-1820), uitgever van de *Rotterdamsche Courant*, offereerde een 'boeket bloemen' bestaande uit 'knollen, gele peen en krotten, wezenlijk met smaak behandeld, zeer bedrieglijk voor het oog', en de gefortuneerde rijksgraaf Johan François van Hogendorp (1746-1831), burgemeester van Rotterdam in 1787, kwam aanzetten met 'een fraaie metalen Chinese spiegel in haar verlakte doos'. Christian von Mechel (1737-1817), 'kunstig graveur' uit Bazel, die het keizerlijk schilderenkabinet in Wenen opnieuw had ingericht en daarvan 'een berenommeerde catalogus' had opgesteld,⁵¹ liet gravures zien van 'vele kostelijke geschenken' die hij van vorstelijke personen had gekregen, en terwijl François Levaillant zich 'verlustigde [...] in de beschouwing van onze collectie opgezet gevogelte en insecten', mochten de gastheren diens map met 'tegen de driehonderd geschilderde vogelen' bekijken. Van Martin Ferdinand Quadal (1736-1811), 'gerenomeerd schilder van Londen', die zich ingeschreven had bij de Haagse *Confrerie Pictura*,⁵² bewonderde Gevers 'het naïeve en sentimentele in een compositie van een groep van twee schamele kindertjes, levensgroot ten voeten uit geschilderd, en een andere met een witte keeshond door een kleine jongen bedwongen; uitnemend natuurlijk. [...] Zijn manier was breed en van een gemakkelijke bewerking. Zijn tinten waren

afb. 9. Registratie van de markies de Bouzolz, 13 mei 1793. (Stadsarchief Rotterdam, Oud archief van de Stad Rotterdam, inv.nr. 1209)

vlak tegen elkander gelegd; zijn tekening was niet teder, maar maakte op een afstand een goede uitwerking.'

Abraham van Strij (1753-1826) uit Dordrecht, had een paar 'tekeningen en waterverven' bij zich. 'Zeër krachtig in coloriet', zowel 'eigen composities' als nageschilderd. Veel kunstenaars in die tijd hielden zich namelijk bezig met kopiëren of werkten in de trant van grote namen uit de zeventiende eeuw. Van Strij's broer Jacob (1756-1815) bijvoorbeeld, maakte indruk met 'een tekening in waterverf [...] in de manier van Albert Cuyp [1620-1691], van de zeldzaamste verdienste'. De Leidse broers Johannes Christianus (1763-1823) en Pieter Janson (1765-1851) hadden elk een 'schilderijtje' meegenomen 'in de manier van Dou'. Een daarvan stelde een 'binnenvertrek' voor, met 'een jong boerenmeisje', bezig 'een koperen ketel' te schuren. Technisch prima in orde, maar het miste 'in hoofd en handen de vereiste verdienste, zo[wel] in carnatie [vleeskleur] als tekening. In één woord datgene wat Dou zijn roem heeft doen verwerven.' Gevers vroeg zich af waarom sommige schilders er zo trots op waren een groot voorganger te imiteren in plaats van te werken naar de natuur. 'Is het niet wezenlijk gezegd: 'Ik ben te zwak om origineel te zijn?' Gevers' oordeel was onverbiddeijk: 'De straal die hun bezielde mist gij. En uw slaafse arbeid zal altoos [...] inferieur aan hun werken blijven

[...]. Zijt verzekerd, zij zagen met hun ziel; gij tast met een lome hand.' De kunstliefhebber Paulus Gevers laat ook merken dat hij niet ongevoelig was voor vrouwelijk schoon. De zuster van de heer De Wit uit Eindhoven was vanwege 'een charmante taille [...] betiteld met de naam van de *mooie juffrouw*'. Johann Goll van Franckenstein junior (1756-1821), die 'het vaderlijk kabinet' voortdurend uitbreidde, was 'bezitter [...] van een zeer schone wederhelft, met wier bijzijn wij mede vereerd waren', en mevrouw Mentze, een 'gracieuze jonge vrouw' uit Lübeck, die nooit eerder een verzameling opgezette vogels gezien had, kon er niet genoeg van krijgen. Gevers ook niet: 'Haar onverzadelijke beschouwing [leverde] een waarachtig aangenaam toneel'. Gebrek aan schoonheid werd ook geregistreerd. Marguerite Marie Tiquet, de kersverse echtgenote van Louis George Bleibtreu,⁵³ was 'waarachtig lelijk' en de schilder Johan Bernard Scheffer (1765-1809), 'vooral bezittende een fraai en teder coloriet in de carna-

tie, was afzichtelijk van gelaat en is echter een man geworden van de bevallige juffrouw Lamme'.⁵⁴ Gevers laat ook niet na te melden dat Abraham Jacob de Bruyn, zwager van Pieter Havart, 'een der fraaiste en welge-maakte mans van zijn tijd' was. Mensen met bijzondere talenten kunnen altijd rekenen op speciale aandacht. Zo was Harmannus Hensuma (c. 1733-1802), secretaris van de droogmakerij Mijdrecht, 'zeer geoefend in vele wetenschappen'. Hij sprak 'zeven talen' en kon daarbij van de belangrijkste dichters verzen 'reciteren'. Alles op een vrolijke en geestige manier. Ene mejuf-frouw Van Dijk was niet alleen 'liefhebster der dichtkunde' maar ook een 'vernuftig werkster om van visschubben en -graatjes sierlijke boeketten, bloemen, fraaie dessert-matjes en tempelgebouwen voor haar ver-maak samen te stellen'. Het was ook een ver-rassing te horen dat de dochter van burge-meester Van Citters uit Middelburg zo'n goed geheugen had dat ze na een kerkdienst de hele preek kon uitschrijven, een verhaal dat later werd bevestigd door dominee Porte. Ook voor Susanna Catharina Vijgh (1736-1801), die samen met haar echtgenoot Gerard van Nijmegen (1735-1808) op bezoek kwam,⁵⁵ stak Gevers zijn bewondering niet onder stoelen of banken: 'Deze zeldzame vrouw schijnt door de natuur begaafd te zijn met zodanige vermogens dat haar geest vatbaar is voor alle studie, alle geleerdheden en kunsten'. Ze had op eigen kracht verschillende talen geleerd, 'in zo verre dat haar de ver-taling van onderscheidene werken gemakke-lijk is. Zij is auteur van een werk over de oude tijdrekening dat door de geleerden met

toejuiching bewonderd wordt.⁵⁶ Zij oefent zich in de astronomie, historie en geografie en behandelt in tekenkunst de zwartkrijt pen in een schier voorbeeldloze trant en fraaiheid. Men onderkent in haar tekeningen zoveel tinten als de doorwrochtste schilderijen, schier op doeken, waarvan wij een spre-kend bewijs bezitten.'⁵⁷

Een ontdekking voor de vogelschilder Gevers was de achttienjarige Londenaar Ramsey Richard Reinagle (1775-1862), wiens vader Philip (1749-1833) in staat was 'alle meesters hun manieren door zijn penseel op de bedrieglijkste wijze te imiteren'. Reinagle maakte samen met zijn werkgever Emperor John Alexander Woodford (*fl.* 1783-1830), eigenaar van 'een collectie van drieduizend tekeningen van vogelen', een rondreis door Europa om diens verzameling te complete-ren. Hierbij zijn er ook tekeningen gemaakt in het kabinet en de diertuin van de stadhouder.⁵⁸ 'Dit jonge mens bezat uitnemende bekwaamheden: zijn omtrekken in potlood waren in de zuiverste smaak, zijn toetsen meesterlijk. Hij beschouwde zijn voorwerp met aandacht, en als met het oog enige loodlijnen en parallellen trekkende', had hij in een mum van tijd 'de vogel op het papier geschetst'. Vervolgens mengde hij de dekverf 'op de wijze van olieverf op een palet' en daarna bracht hij die 'uit de hand' op, 'zonder enige [onder]steuning, met de zekerste stoutheid [vrijmoedigheid] die ik immer zag, tot zelfs in de delicaatste gedeelten toe. [...] Men kon zeggen dat het tekenen en schilderen hem geen meerder moeite kostte dan het spreken. [...] Ettelijke dagen bracht hij te onzen huize door om aftekeningen te

maken.’ ‘s Ochtends om negen uur ging hij ervoor zitten en werkte door tot vier. ‘Verder besteedde hij de dag om enige gezichten, zo[wel] binnen als buiten de stad, af te schetsen. Sommige ten uiterste gecompliceerd maar alle meesters-werk. Men kan verwachten dat zijn rijpe jaren hem een wonder zullen doen zijn. Bij deze [voor]treffelijke vermogens, scheen hij nog begaafd met een beminnelijk karakter. Wij zagen hem in het jaar 1794 en wensen hem alle voorspoed.’ Het is duidelijk dat er in dit kabinet voor zowel eigenaars als bezoekers veel te genieten was. Zo werd de visite van mevrouw Croiset uit Den Haag,⁵⁹ iemand met een ‘uitmuntende zangstem en buitengewone talenten op het klavier’, afgesloten ‘met een bekoorlijk concert’. Ook de twee dochters van Cornelis Nozeman hadden allebei ‘een heerlijke zangstem’. Over de oudste, Cornelia Anna (1767-1821), ‘werkend lid van het [Utrechtse] poëtisch genootschap onder de zinspreuk *Vlijt is de voedster der wetenschap*’, schrijft Gevers: ‘Haar dichtnimf is in het statige gewaad getooid’.⁶⁰ Toch kon ze bij pantomimes haar publiek in ‘lachen doen uitbarsten’: ‘Schoon zij van een edele, rijzige gestalte is, vertoont zij zonder verkleeding, de miserabelste dwerg en verandert zodanig gelaat en spraak dat het een waarachtige herschepping gelijkt’. De Gevers stonden ‘perplex’. Twee bevriende echtparen, goede kennissen van de gastheren, zorgden eens voor een vermakelijk misverstand. Ze waren al jaren getrouwd, maar hun kinderwens was nog nooit in vervulling gegaan. Op een dag leken beide dames hoogzwanger. Toen de broers een van haar daarmee complimenteer-

den, antwoordde ze: ‘Kent gij de mode nog niet?’ Ze snapten er niets van tot haar echtgenoot de kwestie uit de doeken deed: Het is ‘tegenwoordig de *bon ton* [voor] dames, zowel getrouwd als ongetrouwd, hun buiken met kussens te versieren’.

De tijden veranderen

De bestorming van de Bastille in Parijs op 14 juli 1789 en de bezetting van de Oostenrijkse Nederlanden door Frankrijk in 1792-1793 brachten een ware exodus op gang van mensen die onder het *ancien régime* hoge functies hadden bekleed. Zo arriveerden in 1793 Pieter Jan Simons van Eupen (1744-1804), ‘groot penitentiaris te Antwerpen’ samen met de deken van de kathedraal. Beiden hadden ze op de nominatie gestaan voor ‘de bisschoppelijke waardigheid’. De markies de Bouzolz,⁶¹ ‘gewezen commandant van Toulouse, een man die tweemaal honderdduizend livres⁶² te verteren had gehad en waarschijnlijk tot de waardigheid van gouverneur van Santo Domingo⁶³ verheven zou geworden zijn [was nu] totaal geruïneerd’. In Rotterdam werd hij ontvangen ‘in alle fatsoenlijke huizen en beschonk ons dikmaals met de aangenaamste gemeenzaamheid en gezelligheid met zijn bezoek’. Hij logeerde bij Dirk Veele (‘Neurenbergerwinkel op de Hoogstraat’) en hield de Rotterdamse magistraat op de hoogte van ‘het gedrag en de politieke denkwijze der Franse emigrerende vreemdelingen’.⁶⁴ Ook maakten de Gevers kennis met een ‘hoog betitelde familie’ vluchtelingen uit Brussel. Charles-Jean Beydaels (1747-1811), ‘raadsheer van de keizer, [...] groot ceremo-

niemeester aan het hof van zijne koninklijke hoogheid',⁶⁵ bivakkeerde met zijn vrouw, zijn schoonzuster, 'de graaf de Fleury en drie jonge baronesjes', in een vrachtschuit afge-meerd 'vlak voor ons huis'. In andere schuiten lagen 'de meubilaire en andere kostbaarheden van het gouvernement onder zijn directie'. 'Deze lieden, die in de uiterste weelde geleefd hadden', aten en sliepen in het ruim, 'daar zij in en uit klauterden als de hermelijn uit en in zijn hol. Mesdames hielden hun toilet op de luiken, de heren schoren zich in de open lucht.'⁶⁶

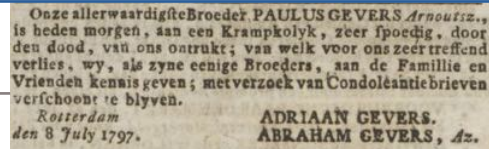
Ook baron en barones de Bout uit Gent,⁶⁷ hadden hun kostbaarheden (schilderijen en 'een kapitaal kabinet kapellen en insecten') meegenomen. Ze nodigden Paulus Gevers uit voor een tegenbezoek. Hij was vooral geïnteresseerd in de opgezette rupsen, kunstig geprepareerd: leeggezogen en daarna weer opgeblazen. 'Deze hele collectie was in kleine vierkante doosjes, zindelijk met glas gesloten' en soort bij soort 'geplaatst in vierkante ondiepe kasten met dwarsplanken en aan de achterzijde met ijzeren ogen voorzien om bij wijze van schilderij te kunnen worden opgehangen'. Een andere *émigré*, 'Monsieur [Louis] de Longastre' (c. 1747- na 1808), kwam mee met Martha van Herzeele (1737-1799), de echtgenote van Jacob Mossel, die ook op Haringvliet Zuidzijde woonde. Hij had van haar 'een fraai portret [...] in crayon gemaakt'. De sympathieke marquise de Grollier (1741-1828), die in 1791 met haar minnaar Alexandre-Charles-Emmanuel de Crussol (1743-1815) Frankrijk verlaten had en in december 1793 haar echtgenoot verloor onder de guillotine, liet twee 'in olieverf

geschilderde bloemstukken' zien, 'beide aangenaam geordonneerd en met een lieflijke tederheid behandeld'. Ze was zo'n bevolgen artieste dat ze op haar reizen, bij gebrek aan paneel of doek, eens 'een marmeren tegel [...] uit de grond liet breken om die te beschilderen'.

Het jaar 1795 was voor de broers Gevers een periode van grote onzekerheid. Ze sloten niet uit dat hun verzameling door de Fransen in beslag genomen zou worden. Paulus noteerde in de *Naamljst*: 'Het jaar 1795 veranderde het gelaat van ons vaderland. Het was ingenomen door het Franse leger, hetwelk de ene vriend, de andere vijand noemde. Ons ingerichte plan van levenswijze om ons buiten alle publieke zaken te houden, decideerde dan niets en wij beveelden dan onze personen en onaangeroerde goederen onder de bescherming van het goddelijke opperwezen van wie wij alles bekomen hadden. Noch nu, noch nimmer te voren, maakten wij enige ostentatie van onze bezitting, maar wij begrepen het nu als een onvoorzichtigheid en vruchteloosheid dezelve kommerlijk te verschuilen.'

Dat jaar waren de eerste bezoekers leden van een Franse staatscommissie die in de Zuidelijke Nederlanden en in het Rijnland veel particuliere en kerkelijke collecties geconfisqueerd hadden. Ze waren toen bezig in Den Haag de verzamelingen van de stadhouder te inventariseren en vervolgens als oorlogsbuit op te sturen naar Parijs. Voor de Gevers viel het bezoek erg mee. Barthélémy Faujas de Saint-Fond (1741-1819), 'professor en directeur van het nationale kabinet van natuurlijke historie', en André Thouin (1747-1824), 'pro-

afb. 10. Overlijdensadvertentie van Paulus Gevers in de *Rotterdamsche Courant*, 11 juli 1797.

fessor in de plantkunde en landbouwwetenschappen', begeleid door Claude Roberjot (1752-1799), '*représentant du peuple français*', bleken helemaal geen roofdieren. Ze beschouwden de burgers van de Bataafse Republiek 'als een vrij volk' en bondgenoten. Bij het afscheid, zo schrijft Gevers, werden wij 'met zeer veel minzaamheid door hen ter maaltijd genodigd, wat wij met discretie weigerden, maar deden plichtmatig onze contravisiite'.

Hierbij liet Faujas tekeningen zien die hij van plan was te publiceren in een wetenschappelijk artikel over de mijnbouw in het Rijnland. Ook tekeningen van de grotten in de Sint-Pietersberg bij Maastricht en het daar gevonden fossiel van een 'krokodillenhoofd zoals zich in Teylers Genootschap bevindt en verschillende schilden van zeeschildpadden'. Gevers besloot: 'Wij hadden dus alle reden van erkenning voor deze beleefde ontmoeting en namen ons afscheid'. In zijn dagboek noemt Thouin de keurige opstelling van de kasten vol vogels en de 'fraaie schilderijen van de Hollandse school met verschillende portretten door Van der Werff'. Hij kreeg ook het schaakbord te zien, 'waarvan alle stukken, koning, torens, paarden, lopers en pionnen, door hem gemaakt zijn, alles schitterend afgewerkt'.⁶⁸

De Gevers kregen ook te maken met inkwartiering: 'Monsieur Cholet van Parijs, *chef de*

division des équipages', een 'charmante jongeman', werd op hun kosten ondergebracht in het Groot Schippers huis, een logement op de Spaansekade. 'Hij was geen vriend van de oorlog en had een afgrijzen voor het misbruik der guillotine'. Een andere militair, een 'kundig kunstkenner', was speciaal gekomen voor Van der Werff's zelfportret. Hij kwam mee met oud-burgemeester Johan François van Hogendorp, bij wie hij in huis was. 'Lang beschouwde hij het schilderij in alle deszelfs bijzonderheden en boezemde daarna uit: 'Vous possédez un chef d'œuvre dont je révère les cendres de l'artiste. Il surpasse la valeur des métaux et ne se vend que pour du pain ! Zijnde in het Nederlands: 'Gijlieden bezit een proefstuk der kunst van wiens kunstenaar ik de as eerbiedig. En welker waarde die der metalen te boven gaat en niet dan voor brood verkocht wordt,' d.w.z. alleen in de uiterste nood verkocht mag worden'.⁶⁹

Het einde van de verzameling

Op 11 juli 1797 gaven Adriaan en Abraham Gevers het publiek via de *Oprechte Haarlemse Courant* en de *Rotterdamsche Courant* kennis van het overlijden van hun broer. Op diezelfde dag is Paulus in de Grote Kerk van Dordrecht in het familiegraf Brouwer bij zijn vader en moeder 'stil begraven, 's avonds ten negen uren met zes flambouwen extra'.⁷⁰ Hij had geen testament gemaakt en zijn vermo-

afb. 11. Titelblad van *Catalogus van [...] schilderijen, teekeningen en rariteiten [...] nagelaten door Abraham Gevers Arnouts Zn.* (Rotterdam 1827).

gen (95.790 gulden) ging met aftrek van 5 procent successierechten naar zijn broers.⁷¹ Adriaan Gevers overleed op 26 april 1801. Daarna heeft Abraham gedurende meer dan 25 jaar de familiecollectie beheerd en uitgebreid.

Abraham overleed op 1 maart 1827, 'in de ouderdom van bijna 85 jaren'.⁷² Ook hij is bijgezet in het familiegraf. Vanaf 17 maart werd het publiek via een 'Voorlopige aankondiging' in de *Rotterdamsche* en de *Oprechte Haarlemsche* couranten geatten-

deerd op: 'Een zeer fraai kabinet uitgezochte SCHILDERIEN van beroemde meesters, waaronder bijzonder uitmunt het bij uitstek fraaie schilderij door de vermaarde schilder Ridder *Adriaan van der Werff* zelf geschilderd,⁷³ voorstellende het portret van zichzelf, houdende in zijn linkerhand het palet en in zijn rechterhand een schilderij met het portret van zijn gade en enige dochter; alsmede een landschap met levensgrote figuren en rundvee door de beroemde *N. Berchem*,⁷⁴ zijnde een zeldzaam voorkomend stuk; ook een met levensgroot dood wild door *J. Weenix*,⁷⁵ en een met levensgroot gevogelte door *M. Hondecoeter*,⁷⁶ benevens een aantal zeer fraaie schilderijen, tekeningen en prentwerken. [...] Wijders een precieuzen en door de overledene met veel smaak, moeite en tijd bijeengebrachte verzameling van Oost- en West-Indische zeer wel geconserveerde opgezette VOGELS, en van een uitmuntende collectie KAPELLEN; van al hetwelk in tijds behoorlijke catalogussen zullen worden verkrijgbaar gesteld, terwijl inmiddels de collectieën van vogels en kapellen ieder in massa [en] afzonderlijk *UIT DE HAND TE KOOP ZIJN [...]*'

Eind mei waren de twee catalogi, 'tegen behoorlijke betaling ten behoeve van de armen', beschikbaar. Volgens krantenadvertenties zouden de 'oude en moderne schilderijen, tekeningen en rariteiten', in totaal 82

nummers, op 24 juli 'onder directie van [...] Arnoldus Lamme' (1771-1856) 'ten sterfhuize van de overledene aan den Haringvliet zuidzijde, wijk M, no. 25' worden verkocht, en de opgezette vogels en insecten, samen met een verzameling rijk geïllustreerde boeken over natuurlijke historie, op 25 juli. In juni en juli gaven genoemde kranten gedetailleerdere informatie over wat er onder de hamer zou komen. Hierbij ook de tekeningen 'door wijlen de Heer Paulus Gevers vervaardigd'. Tussen 9 en 21 juli kon men op afspraak komen kijken.

Op 26 juli berichtte de *Rotterdamsche Courant* dat de schilderijen bijna 17.000 gulden hadden opgebracht. Het 'beroemde familiestuk' en het 'zeldzaam Italiaans landschap van Nicolaas Berchem' gingen allebei voor zesduizend gulden naar 'Zijne Majesteit de Koning, hetwelk aan de aanzienlijke menigte van kunstkenners die deze verkoping te samen gebracht had, geen gering genoegen verschaft, daar men ongaarne beide meesterstukken dit land zou hebben zien verlaten. Heden zijn de opgezette vogels verkocht, en grotendeels aan het Museum te Leiden⁷⁷ en aan dat van Utrecht;⁷⁸ zij hebben ongeveer 2.200 guldens gegolden.⁷⁹ De *Nederlandsche staatscourant* van 26 juli meldde bovendien dat de nummers dertien en veertien van de catalogus, 'een schoon landschap van Jacob [sic] Weenix' en een fraai landschap van Melchior Hondecoeter, allebei rijk gestoffeerd met vogels, voor respectievelijk 850 en 225 gulden verkocht waren aan Christianus Johannes Nieuwenhuys (1799-1883), kunsthandelaar te Londen.⁸⁰ Het schaakspel werd voor twee-

honderd gulden toegewezen aan een zekere Abrams, die ook veel vogels heeft gekocht. In het overzicht van geveilde stukken worden de tekeningen van Paulus niet genoemd. Waarschijnlijk zijn ze onderhands verkocht.⁸¹

Besluit

Het bezoekersboek van de familie van Arnout Gevers is een uniek document: een namenlijst waarin de eigenaar van het kabinet zijn gasten zodanig typeert dat we een mooi beeld krijgen van hoe het er tijdens de rondleiding aan toe ging. Naast informatie over min of meer bekende kunstenaars komen we ook het een en ander te weten over de tot nu toe onbekende kunstliefhebber Paulus Gevers, achterkleinzoon van een groot kunstenaar en medeverantwoordelijk voor een van diens topstukken. Ook trots het voorrecht te hebben het aan buitenstaanders te mogen tonen. Een getalenteerd tekenaar en een bevologen ornitholoog die het wereldgebeuren zoveel mogelijk aan zich voorbij liet gaan.

Met dank aan Sander Paarlberg (Dordrecht Museum), Ruud Vlek (Naturalis); Frans Cladder (Stichting Esse non videri); Arie van der Schoor (Stadsarchief Rotterdam), Mieke Breij (Het Utrechts Archief).

NOTEN

1. Utrecht, Het Utrechts Archief (HUA), 1339 (Familie Van Beuningen), inv.nr 1082.
2. *Naamwyzer waar in vertoont worden de namen en woonplaatsen van [...] de Heeren regerders enz. der stad Rotterdam* (Rotterdam 1753).
3. Mieke Breij, *De geschiedenis van de schilderij-*

encollectie van de Stichting “Esse non videri” ([Utrecht] 2005), 16); Stadsarchief Rotterdam (SAR), 1-02 (DTB), inv.nr 24: doop Martinus Brouwer, 10-10-1724.

4. SAR, 494-03 (Bevolkingsregistratie), inv.nr 210, scan 28; *Nederlands tijdschrift voor geneeskunde*, 99 (16 juli 1955), 2167-2168.

5. *Nagelaten gedichten van Dirk Smits*, II (Rotterdam 1758), 115-118.

6. *Gedichten van Hubert Korneliszoon Poot*, I (Delft 1726), 318.

7. Zie Barbara Gaetgens, *Adriaen van der Werff*, 1659-1722 (München 1987), 59-66 en 372-374.

8. Rotterdam, Atlas van Stolk, inv.nr 65884: Gerard van Nijmegen, *Tweede reis door Duitschland [...]* 1788, 31-32 (online); *Catalogus van [...] schilderijen, teekeningen en rariteiten [...] nagelaten door Abraham Gevers Arnouts Zn.* (Rotterdam 1827), nummers 55 en 66.

9. Zie C.J. de Bruyn Kops, ‘De Amsterdamse verzamelaar Jan Gildemeester Jansz’, *Bulletin van het Rijksmuseum*, 13 (1965-3), 79-114 en M.C. Plomp, *Hartstochtelijk verzameld* (Parijs/Bussum 2001), I, 102 (Johann Goll van Frankenstein); II, 5 (Cornelis Ploos van Amstel).

10. Bij de personele quotisatie van 1743-1744 (SAR, 1-01, inv.nr 4169: nummers 5868, 1452, 1450) werden de jaarinkomens van Abraham, Aernout en hun vader Paulus respectievelijk gesteld op f3.460, f1.800 en f4.900.

11. Samuel François L’Honoré, *La Hollande au dix-huitième siècle [...]* (La Haye 1779), 27-28; zie ook A.J. Gevers en A.J. Mensema, ‘Deeze weergadeloozen verzameling’: het kabinet van zeldzaamheden van Abraham Gevers te Rotterdam (Zwolle 2000) en *Magna et reliqua musei Geversiani pars continens integra nitidissimaque zoophytorum collectio [...]*, [Leiden, A. en J. Honkoop, 1792]; veiling 12-

20 maart 1792 (*Rotterdamsche Courant* (hierna RC) 7-1 en 23-2-1792).

12. Den Haag, Nationaal archief (NA), 2.21.205.04 (Familie von Baumhauer), inv.nr 546: Memorie rakende het overlijden en begraven van den Here Abraham Gevers.

13. De jaarlijkse *Naamwyzer* [...] vermeldt soms abusievelijk bij de gepromoveerde Mr. Paulus Gevers Abrahamszoon het adres Haringvliet in plaats van Leuvehaven (1776, p. 13, 19, 21, 31) of de toevoeging Arnoudszoon (1764, p. 65).

14. Zie Jan de Vries en Ad van der Woude, *Nederland 1500-1815. De eerste ronde van moderne economische groei* (Amsterdam 1995), 661.

15. NA, 2.21.205.04, inv.nr 545: ‘À tous les très vénérables maîtres [...] des justes et parfaites loges établies sur la surface de la terre’.

16. HUA, 1339, inv.nr 1081.

17. *Catalogus [...]*, 1827, nr 76; zie ook *Catalogue d’une collection [...] oiseaux empaillés et insectes [...] délaissé par [...] Abraham Gevers Az [...]* (Rotterdam 1827), nummers 1-280; *Supplement [...]*, nummers 281-302.

18. *Histoire naturelle des oiseaux d’Afrique*, I (Paris 1799), 56.

19. Advertentie in de *Leydse Courant*, 3-7-1771.

20. HUA, 1339, inv.nr 1080: 14-15 en 18.

21. NA, 2.21.205.04, inv.nr 546, HUA, 1339, inv.nrs 1078 en 1079 (identificatie p. 11).

22. Deze anekdote komt ook voor in Roeland van Eijnden en Adriaan van der Willigen, *Geschiedenis der vaderlandsche schilderkunst sedert de helft der XVIII eeuw* (Amsterdam 1842), deel 4, 30-31.

23. SAR, 1-01 (Oud Stads Archief), inv.nr 1209 (Toezicht op vreemdelingen).

24. Gaetgens, *Adriaen van der Werff*, 266-67 en 286.

25. Zie Ch. Dumas (ed.), *Een koninklijk paradijs:*

Aert Schouman en de verbeelding van de natuur (Dordrecht/Zwolle [2017]), 145-146 (portretjes) en 264 (vogels).

26. Veiling New York (Christie's), 22-1-2004, nr. 173 (Afbeeldingen op internet).

27. *Supplement [...]*, 1827, omslag 2, nummers 1-19 (opbrengst f45,95).

28. Zie B. Theunissen et al., *Een elektriserend geleerde. Martinus van Marum 1750-1837* (Haarlem 1987).

29. Zie Pieter Smit et al. (red.), *Hendrik Engel's Alphabetical List of Dutch Zoological Cabinets and Menageries* (Amsterdam 1986), 201-202 (nr. 1142) en 293-295 (nr. 1632) en F. Pieters en K. Rookmaker, 'Arnout Vosmaer, topcollectionneur van naturalia en zijn *Regnum animale*', in: B.C. Sliggers en A.A. Wertheim (red.), *Een vorstelijke dierentuin. De menagerie van Willem V [...]* ([Zutphen] 1994), 11-38.

30. Met het jaar van aanstelling in Rotterdam: Patijn (1709-1783; 1739), Weiland (1754-1841; 1786), Stolker (1751-1835; 1790), Nozeman (1720-1786; 1760), Menalda (1726-1801; 1771), Chatelain (1723-1807; 1762-1774), Certon (1736-1808; 1774), Porte (1748-1824; 1794), Munnikhuizen (1736- ca. 1803; 1768), Boon (1727-1804; 1774).

31. Johanna Jacoba Smith (1734-1775?).

32. Paulus noemt ook [Leendert] Brasser (1727-1793), Gerard Sanders (1702-1767), Dirk Langendijk (1748-1805), Nicolaes Muys (1740-1808), diens broer de graveur Robbert Muys (1742-1825), Jan Stolker (1724-1785), de miniatuurschilder Gijsbertus Johannes van den Berg (1769-1808) en de broers Jan (1714-1799) en Jan Bartholomeus Aelmis (1723-1786).

33. 'De vlucht der heilige familie naar Egypte, zeer fraai voorgesteld en delicaat behandeld' (*Catalogus*

[...], 1827, nr. 34).

34. Zie E. Wiersum, 'Het schilderijen-kabinet van Jan Bisschop te Rotterdam', *Oud-Holland*, 28 (1910), 160-186.

35. De Rotterdamse schilder Dirk Langendijk (1748-1805).

36. Jeronimus Tonneman (1687-1750); veiling in 1754.

37. Peter Paul Rubens (1577-1640), Antoon van Dijck (1599-1641), Cornelis Visscher (1629-1662), Isaac de Moucheron (1667-1744), Nicolaes Berchem (1620-1683), Jan van Huysum (1682-1749).

38. *Histoire naturelle des oiseaux d'Afrique*, II (Paris 1799), 22-23, afb. 56: temia; IV, 66-67, afb. 171: drongri à ventre blanc (*Catalogue [...]*, 1827, Oiseaux, nr. 83); V, 90-91, afb. 224: malkoha; *Histoire naturelle des perroquets*, I (Paris 1801), 54-56, afb. 26: perruche à tête bleue; 66-67, afb. 52: perruche ingambe (*Catalogue [...]*, 1827, Oiseaux, nr. 192; II, 86-87, afb. 126: perroquet grand lori. 39. *Histoire naturelle des oiseaux d'Afrique*, I (Paris 1799), 56.

40. Zie Smit et al., *Hendrik Engel's Alphabetical List*, 57 (Smith, nr. 301), 113 (Havart, nr. 632) en 195 (Nozeman, nr. 1107); *Nederlandsche vogelen, volgens hunne huishouding, aert en eigenschappen beschreven* (Amsterdam 1770-1829); *Catalogue [...]*, 1827, Livres, nr. 4: Delen 1-4 en enkele afleveringen van deel 5.

41. *Catalogue [...]*, 1827, Insecten, laden nummers 1-51 (exotische vlinders) en 87-126 (Europese vlinders).

42. Smit et al., *Hendrik Engel's Alphabetical List*, 113, nr. 632.

43. *Catalogue [...]*, 1827, Livres, nr. 26.

44. *Entomologie ou Histoire naturelle des insectes* (Paris 1789-1790).

45. SAR, 314 (Archieven van de notarissen te Rotterdam, 1811-1925), inv.nr 400 (1827), p. 186: transport No. 25 op 4-11-1788. No. 24 kwam op naam van Adriaan Gevers: transport 5-5-1789. Zie ook Breijl, *De geschiedenis van de schilderijencollectie [...]*, 19.
46. Zie B.C. Sliggers et al., *Het verdwenen museum. Musea voor natuurlijke historie, 1750-1850* (Blaricum/Haarlem 2002), 8-9; C.A. Davids et al., *De wereld binnen handbereik. Nederlandse kunst- en rariteitenverzamelingen, 1585-1735* (Zwolle 1992), 38.
47. C.W. Fock, 'De schilderijengalerij van Prins Willem V op het Buitenhof te Den Haag', *Antiek*, 11 (1976-1977), 133.
48. Elizabeth Percy (1716-1776): 'Zij van wie het portret door Reynolds geschilderd is'; William Henry, hertog van Gloucester (1743-1805) en Sir Joseph Yorke (1724-1792), zie RC, 20-6-1769.
49. Andere kunsthandelaren: John Blackwood (1696-1777) uit Londen, J. Fouquet uit Amsterdam, Voet uit Den Haag en Lambrechts uit Antwerpen.
50. *Schoolvo* is denigerend voor onderwijzer die het altijd beter weet.
51. *Catalogue des tableaux de la galerie impériale et royale de Vienne* (Basle 1784).
52. Quadal werd lid op 28-1-1794 (Haags Gemeentearchief, 0164-01, inv.nr 10, folio 44r; zie ook inv.nr 24 (online), 110 (commentaar op hem)).
53. Getrouwd in Rotterdam op 31-12-1792.
54. Cornelia Lamme (1769-1839), moeder van Ary Scheffer (1795-1858).
55. Van Gerard van Nijmegen bezaten de Gevers onder meer 'Een zeer aangenaam en fraai landschap met een waterval [...], een der beste stukken van deze meester' en 'Gezicht buiten Rotterdam als men naar de Bontepaal [tol bij de grens met Delfshaven] gaat; zeer natuurlijk voorgesteld en meesterlijk behandeld' (*Catalogus [...]*, 1827, nummers 36 en 39).
56. *Proeve eener meerder naauwkeurige tydrekening der Heilige Schrift* (Amsterdam 1769) is een vertaling van een werk door Theodor Christoph Lilienthal (1717-1782).
57. Over Vijgh zie Marloes Huiskamp, in *Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland*.
58. Zie de internet site van Sotheby's Londen (veiling, 15-11-2012, nr. 28): 13 delen in groot folio met onder meer 893 gekleurde tekeningen van Reinagle.
59. Catharina Sara Croiset geb. Eckhardt (1753-1806), echtgenote van de secretaris van de commissarissen der posterijen van Holland en West-Friesland.
60. Zie *Mengelingen van het genootschap [...]* (Utrecht 1789), 116-119 (De Lente), 120-122 (De Herfst), 137-140 (Bij een maanlicht).
61. Joachim-Charles-Laure de Montaigu [Montagu]-Bouzolz (1734-1815).
62. Een livre was ongeveer 10 Hollandse stuivers.
63. De huidige Dominicaanse Republiek was vanwege de suikerplantages de rijkste Franse kolonie.
64. SAR, 1-01, inv.nr 1209 (toezicht op vreemdelingen), 21-11-1792 en 13-5-1793.
65. Karel Lodewijk van Oostenrijk (1771-1847), zoon van keizer Leopold II, gouverneur-generaal (1793-1794).
66. Zie ook SAR, 1-01, inv.nr 1209, 11-07-1794.
67. Baron de Bout was in 1789 administrateur van Oostenrijks Gelderland (=Roermond), *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken*, 24/2 (december 1789), p. 1982.
68. Zie Madeleine van Strien-Chardonneau en Kees van Strien (red.), André Thouin, *Voyage dans la Belgique et la Hollande (1794-1795)* (Paris 2018), 188-189 en 297.

69. HUA, 1339 (Familie Van Beuningen), inv.nr 1078, 22.
70. Zie *De Nederlandsche Leeuw*, 39 (1921), 233.
71. SAR, 1-01 (Oud Stads Archief), inv.nr 4520 (Collaterale successie, juli-december 1797), folio 45v-48v.
72. Overlijdensadvertenties vanaf 3 maart 1827.
73. *Catalogus [...]*, 1827, nr. 1: 'Dit kunstjuweel [...] is zeer uitvoerig, met het grootste genie en het verhevenst kunstgevoel voorgesteld, wel geconserveerd en een plaats in een vorstelijk kabinet waardig'.
74. *Catalogus [...]*, 1827, nr. 12: 'Dit zeldzame schilderij stelt een Italiaans landschap voor [...], schoon geordonneerd, uitmuntend en krachtig geschilderd, en de hoogste lof waardig'; Mauritshuis, inv.nr 11 (De opvoeding van Zeus (1648), 202 x 262 cm).
75. Jan Weenix (1640-1719). *Catalogus [...]*, 1827, nr. 13: '[...] een dode zwaan en pauw [...] een prachtige stenen vaas, bezijden een mand met vruchten en verder bijwerk [...]' (zie Anke A. van Wagenberg-Ter Hoeven, *Jan Weenix The Paintings. Master of the Dutch Hunting Still Life* (Zwolle 2018), nr. 154, 264-268).
76. Melchior Hondecoeter (1636-1695). *Catalogus [...]*, 1827, nr. 14: 'Op de voorgrond een schone goudlakense haan en een hen, benevens andere vogels [...] een der schoonste stukken van deze meester'.
77. Het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, opgericht door koning Willem I in 1820.
78. Het Zoölogisch Museum aan het Janskerkhof, in 1816 begonnen als het Bleulandkabinet.
79. SAR, 314, inv.nr 400, p. 463-473; het Leidse Museum kocht 14 exemplaren voor f114; wie er voor Utrecht kocht wordt niet vermeld.
80. Zie C.J. Nieuwenhuys, *A Review of the Lives*

and Works of the most eminent painters [...] (London 1834), 150-151 (nr. 33, Hondecoeter, The Flying Pigeon) en 268-270 (nr. 66, Weenix, The Swan).

81. *Catalogus [...]*, 1827, nr. 55 (schaakspel); SAR, 314